

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van Woning Heyvaert in Destelbergen

Provincie: Oost-Vlaanderen

Gemeente: Destelbergen, 1ste afdeling, sectie A

Objectnummer: 4.01/44013/136.1

-

Dossiernummer: 4.001/44013/101.1

Omschrijving:

Woning Heyvaert, Hellegatstraat 36

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel,

03 MEI 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS

1. Adviezen uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige bescherming

1.1. Adviezen uitgebracht door de departementen en agentschappen van de beleidsdomeinen Omgeving, MOW en LV

1.1.1. Beleidsdomein Omgeving

Het advies werd gevraagd op 29 september 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.2. Beleidsdomein Mobiliteit en Openbare Werken

Het advies werd gevraagd op 29 september 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.1.3. Beleidsdomein Landbouw en Visserij

Het advies werd gevraagd op 29 september 2017.

Het departement noch de agentschappen brachten advies uit over de bescherming van het onroerend goed. In uitvoering van artikel 6.1.3 van het Onroerenderfgoeddecreet zijn de adviezen gunstig.

Conclusie: Het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit.

1.2. Advies uitgebracht door de betrokken gemeente Destelbergen

Het advies werd gevraagd op 29 september 2017.

Gemeente Destelbergen

Het college van Burgemeester en Schepenen bracht geen advies uit over deze bescherming. In uitvoering van artikel 6.1.3. van het Onroerenderfgoeddecreet is het advies gunstig.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.3. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 29 september 2017.

De VCOE bracht op 19 oktober 2017 een gunstig advies uit over de bescherming van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Behandeling van het advies:

De commissie vraagt om een duiding omtrent de selectie van de geplande beschermingen binnen het beleidsthema van de naoorlogse architectuur in Gent. De commissie stelt vast dat er geen criteria nota of specifiek afwegingskader voor het thema 'naoorlogse bouwkunst in Gent' werd opgemaakt. Het is voor de commissie aldus onvoldoende duidelijk of de voorliggende bescherming en geplande beschermingen behoren tot het meest waardevolle erfgoed binnen dit thema. De commissie vraagt de selectie van de geplande beschermingen binnen dit thema verder te duiden.

Het veldwerk in functie van de inventarisatie van de naoorlogse bouwkunst in de Gentse deelgemeenten werd afgerond in 2016. De basis was een lijst, aangeleverd door de Dienst Monumentenzorg & Architectuur van de stad Gent, bestaande uit panden opgenomen in de publicatie 'Architectuur als Buur' (1988) en de website 'Architectuur in Gent. Art deco en Modernisme' (<http://home.scarlet.be/architectuur/index.html>). Deze lijst werd vervolgens aangevuld met panden die verschenen zijn in publicaties en overzichtswerken over naoorlogse architectuur, in beschikbare oevrestudies en in tijdschriften uit deze periode (1945-1985). Er werd beslist om de panden opgenomen in deze overzichtslijst ter plaatse te gaan controleren en fotograferen voor wat betreft de Gentse deelgemeentes. Het systematische veldwerk van de deelgemeentes bood ook de mogelijkheid om de lijst aan te vullen met panden die eveneens interessant leken voor verder onderzoek. Voor de selectie van naoorlogse architectuur in de Gentse binnenstad wordt vertrokken van de basislijst, aangezien systematisch veldwerk voor de binnenstad te tijdrovend en weinig efficiënt is.

Het veldwerk in de Gentse deelgemeenten gaf voor dit gebied aanleiding tot een lijst panden die potentieel inventariswaardig waren. Deze panden werden vervolgens verder gedocumenteerd, onder meer via opzoekingen in het kadaster en de stedelijke archieven, die de architect, bouwdatum en bouwplannen aan het licht konden brengen. Ook werd bijkomende literatuur geraadpleegd, zodat een gedegen en weloverwogen selectie voor opname in de inventaris mogelijk was. Deze documentatiefase is bovendien essentieel voor het inhoudelijk uitwerken van de inventaristeksten. Aangezien de selectie binnen dit thema in functie van bescherming en de opstart van beschermingsdossiers beschouwd werd als een prioriteit in de loop van 2017, werd de documentatiefase op dat moment tijdelijk stilgelegd. Vanuit de reeds gedocumenteerde, en als inventariswaardig beoordeelde panden kon in overleg met de stedelijke Dienst Monumentenzorg en Architectuur een eerste selectie gemaakt worden. Deze lijst omvatte enerzijds evidenties voor bescherming omwille van hun uitzonderlijke en heel hoge erfgoedwaarde, en anderzijds panden die mogelijk in aanmerking komen voor verder onderzoek, maar die vragen om een plaatsbezoek en verdere afweging, bijvoorbeeld ten opzichte van het oeuvre van de architect.

Het oeuvre van René Heyvaert – in samenwerking met Olivier Nowé – kwam al vroeg tijdens het veldwerk en de daarop volgende selectiefase onder de aandacht. Het oeuvre bleek bovendien erg beperkt en grotendeels geconcentreerd in een modelensemble aan de Korte Rijakkerstraat in deelgemeente Mariakerke. Het geheel, en sommige van de afzonderlijke ontwerpen hierin gelegen, werden reeds tijdens het veldwerk gesignaleerd als inventariswaardig. Het oeuvre van Heyvaert en Nowé bleek een unieke, persoonlijke interpretatie te zijn van het naoorlogse modernisme naar internationaal voorbeeld, en het oeuvre werd daardoor al snel aangeduid voor verder onderzoek in functie van bescherming. De woning van Gilbert Heyvaert was gekend vanuit literatuur, maar gelegen op het grondgebied van Destelbergen, waardoor ze in eerste instantie geen deel uitmaakte van het onderzoek. Echter, in augustus 2016, voordat de oevrestudie werd opgestart, vroeg de oorspronkelijke bouwheer in samenwerking met toenmalig renovatiearchitect Peter Swinnen de bescherming van deze woning aan. Het pand werd omwille van de inhoudelijke samenhang met het lopende onderzoek in Gent – en omwille van de kleinschaligheid van het architectenoeuvre – opgenomen binnen dit thema en vanuit deze invalshoek geëvalueerd. Het kon zo worden

geplaatst ten opzichte van de ontwerpen van Heyvaert in Gent. Na afweging en verder onderzoek kon Woning Heyvaert beschouwd worden als het meest representatieve pand in het oeuvre. Het ensemble in Mariakerke bezit immers in hoofdzaak erfgoedwaarde vanuit de samenhang van de woningen en de architecturale principes, representatief voor de architectenassociatie Nowé-Heyvaert. De eenheid is echter verstoord door aanpassingen van woningen, maar anderzijds is de vooropgestelde contextwaarde nooit ten volle gerealiseerd, aangezien percelen naar ontwerp van andere architecten werden bebouwd. Hoewel Woning Heyvaert ook getekend is door aanpassingen van materialen en van de planindeling, wordt dit overstegen door de ontwerp kwaliteit, die tot op heden herkenbaar blijft. In geen enkel ander ontwerp kreeg René Heyvaert een dergelijke vrijheid van de opdrachtgever en kon hij zowel het bouwproces als de bewoning nadien opvolgen en indien nodig bijsturen. De noodzakelijke aanpasbaarheid van materialen en inherente flexibiliteit van de woning vragen om een uitzonderlijke en voor dit geval specifieke herinterpretatie van het selectie criterium herkenbaarheid.

Het oeuvre van Heyvaert en Nowé bleek dus uiterst specifiek en nam een afzonderlijke plaats in binnen de selectie van de naoorlogse architectuur, onder meer omwille van het gebruik van goedkope, vervangbare materialen, en de flexibiliteit en aanpasbaarheid van de woningen in functie van de noden van de bewoners. Het is onder meer hierdoor weinig zinvol om een criterianota of specifiek afwegingskader uit te werken voor het thema 'naoorlogse bouwkunst in Gent'. De naoorlogse bouwkunst in Gent omvat immers een ruime waaier van architectuurstromingen en -invalshoeken, en kan niet los worden gezien van ontwikkelingen elders in Vlaanderen. Uit het onderzoek is gebleken dat architecten uit alle hoeken van het land in deze periode in Gent bouwden, en dat de oeuvres vaak nog niet werden onderzocht of evenmin onderzocht kunnen worden wanneer er enkel aandacht is voor de Gentse realisaties. Een zinvolle criterianota zou dus omvattender moeten zijn en alle naoorlogse stromingen en typologieën kunnen bestrijken, wat echter niet haalbaar is binnen het lopende beleidsthema. Er zal aan de commissie een nota worden bezorgd die de selectie en het onderzoek verder duidt, en ook de geplande beschermingen motiveert.

Conclusie: het advies heeft geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit.

1.4. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige bescherming

De uitgebrachte adviezen hebben geen invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden vanuit deze optiek niet aangepast.

De foto's van de bouwdoSSIERS in de fotobijlage bij het inhoudelijk dossier kregen een update aangezien de originele plannen ondertussen wel geraadpleegd konden worden bij de gemeente Destelbergen en deze in sommige gevallen voorzien waren van kleur en meer details. De referenties naar deze plannen werden ook toegevoegd aan de bibliografie van het inhoudelijk dossier en in de oeuvrelijst (bijlage 5.3. van het inhoudelijk dossier).

De gerenoveerde bovenverdieping van de woning werd pas ten volle terug in gebruik genomen gelijktijdig met de adviesfase van het dossier. Sommige aanpassingen aan het ontwerp bleken in de praktijk niet houdbaar, waardoor twee tijdens de renovatie toegevoegde schuifwanden opnieuw werden verwijderd. Dit werd gecontroleerd tijdens een bijkomend plaatsbezoek op 7 november 2017 en werd toegevoegd aan paragraaf 1.3.4. van het inhoudelijk dossier. Aangezien de wanden nieuwe toevoegingen waren, heeft hun afwezigheid geen impact op de erfgoedwaarde. Het gesprek met bouwheer Gilbert Heyvaert leidde eveneens tot een verduidelijking omtrent de isolatie van de wanden en het plafond, evenals de opbouw van de vensters. Dit werd verwerkt in paragraaf 1.3.3. van het inhoudelijk dossier. Deze verduidelijking leidde ook tot een correctie in het beschermingsbesluit omtrent de vensteropbouw.

2. Adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming

Openbaar onderzoek en hoorrecht

Gemeente Destelbergen organiseerde het openbaar onderzoek van 16 januari tot 14 februari 2018. Het PV en de bezwaren maken integraal deel uit van het beschermingsdossier.

Tijdens het openbaar onderzoek werden twee bezwaren ingediend. Aangezien deze bezwaren inhoudelijk volledig identiek zijn, worden ze gezamenlijk behandeld.

Eén zakelijkrechthouder beriep zich op het hoorrecht en vroeg gehoord te worden door het agentschap. Ook de op deze wijze geuite bezorgdheden worden hieronder behandeld.

Omwille van privacy-redenen zijn de bezwaren anoniem opgenomen in dit document. Het beschermingsdossier bevat een overzicht van alle bezwaren en de gegevens van de bezwaarindieners.

2.1. Bezwaren 1 en 2 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek:

In beide bezwaren van 12 februari 2018 werden drie identieke bezwaarpunten geformuleerd.

Bezwaarpunt 1: De bezwaarindieners wijzen erop dat ze niet persoonlijk op de hoogte waren gebracht van de beschermingsaanvraag en de opmaak van het dossier. Ze hoorden hier pas laattijdig over via derden en waren dus evenmin op de hoogte van de mogelijkheid tot het indienen van een bezwaarschrift.

Antwoord: Het dossier werd opgemaakt in overleg met en met goedkeuring van de zakelijkrechthouder. Andere partijen dienden hiervan niet op de hoogte gebracht te worden door het agentschap tijdens de opstartfase van de procedure. De bekendmaking van de voorlopige bescherming op 8 december 2017 gebeurde conform het Onroerenderfgoeddecreet:

- In overeenstemming met artikel 6.1.5. van dit decreet ("*Het besluit tot voorlopige bescherming na de kennisgeving, vermeld in artikel 6.1.6, bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad bekendgemaakt*") werd de voorlopige bescherming gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad op 18 januari 2018;
- In artikel 6.1.6. van het Onroerenderfgoeddecreet wordt gesteld dat: "*Het besluit tot voorlopige bescherming van een archeologische site, monument of stads- of dorpsgezicht wordt met bijlagen per beveiligde zending aan de zakelijkrechthouders ter kennis gebracht. Het agentschap hoort, op hun verzoek, de zakelijkrechthouders. De zakelijkrechthouders die, overeenkomstig het eerste lid, van het besluit tot voorlopige bescherming op de hoogte gebracht zijn: 1° brengen de gebruikers van het onroerend goed per beveiligde zending op de hoogte van het besluit tot voorlopige bescherming binnen een termijn van dertig dagen, die ingaat op de dag na de kennisgeving. Die verplichting wordt in de beveiligde zending vermeld; (..)*". De bezwaarindieners zijn noch zakelijkrechthouder, noch gebruiker, en dienden dus wettelijk gezien niet op de hoogte gebracht te worden door enerzijds het agentschap of anderzijds de zakelijkrechthouder;
- Ook artikel 6.1.7 ("*Het besluit tot voorlopige bescherming wordt per beveiligde zending aan de betrokken gemeenten bezorgd voor een openbaar onderzoek van dertig dagen*") werd uitgevoerd conform het decreet.

Bezwaarpunt 2: Het oorspronkelijke woonconcept van de Woning Heyvaert is niet langer bewaard. De bezwaarindieners wijzen hiervoor op de aanpassingswerken van het interieur naar ontwerp van architect Swinnen en naar de aanpassing van het exterieur van de woning door

de omvorming tot twee afzonderlijke leefeenheden. De indieners benadrukken verder in het bezwaar dat dit hun belangrijkste bezwaar is, namelijk het verloren gaan van de oorspronkelijke woonfilosofie en het architecturale concept van René Heyvaert.

Antwoord: De woning werd geëvalueerd op basis van zijn huidige toestand, en aldus op het einde van de aanpassingswerken aan het interieur. Er werd geconcludeerd dat de woning nog over voldoende erfgoedwaarde beschikt om over te gaan tot bescherming. Dit wordt gemotiveerd in de bespreking van de erfgoedwaarden in het besluit, en uitgebreider in het inhoudelijk dossier. De specificiteit én uniciteit van het ontwerp overstijgen de aanpassingen, die doorheen de voorbije decennia aan de woning gebeurden. Flexibiliteit maakt immers essentieel deel uit van het ontwerp, aangezien de woning vanuit Heyvaerts perspectief aangepast kon worden afhankelijk van de gezinsnoden van het specifieke moment. Ook de eenvoudige materialen getuigen van een relatieve tijdelijkheid. De volledige bouwgeschiedenis van de woning wordt uitgebreid besproken en geanalyseerd in het inhoudelijk dossier, steunend op de huidige materiele toestand, in combinatie met diverse bronnen (archiefmateriaal, literatuur, mondelinge bronnen). Ook de recente aanpassingen van de bovenverdieping werden aan deze bronnen getoetst. In de beschrijving van de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken in het dossier wordt ook duidelijk genuanceerd welke elementen 'origineel' zijn en welke latere toevoegingen betreffen. In het besluit wordt hoofdzakelijk gefocust op de bewaarde structuur, materialen en bouwelementen, maar eveneens op de elementen die werden vernieuwd naar oorspronkelijk model, en die heden onlosmakelijk geïntegreerd zijn in de bestaande structuur.

De specifieke materialiteit en de gelaagdheid van de woning vragen om een aangepast beheer, dat in artikel 3 van het besluit wordt geformuleerd. De aanpasbaarheid van de woning dient ook in de toekomst verzoend te worden met de vormelijke karakteristieken van het ontwerp, de ruimtelijke indeling en de erfgoedelementen en -kenmerken. Ook in deze beheersdoelstellingen wordt benadrukt om bij toekomstige ingrepen zoveel mogelijk terug te keren naar de oorspronkelijke beeldkwaliteit van het ontwerp en te steunen op voorhanden zijnde documentatie en archiefmateriaal. De aanpassing van de benedenverdieping tast de oorspronkelijke uitstraling aan, maar past binnen Heyvaerts idee van flexibiliteit en zijn aandacht voor het gezin. De aanpassing was op dat moment essentieel voor de leefbaarheid van de woning. Desalniettemin is het wenselijk dat de openheid van de benedenverdieping terug zou worden hersteld, indien het toekomstige gebruik dit wel zou toelaten. Dit wordt geformuleerd in het 5° punt van artikel 3. Het voormalige 8° punt van dit artikel handelde over de renovatie van de bovenverdieping door architect Swinnen, maar dit punt werd in overleg met de zakelijkrechthouder niet langer opgenomen in de beheersdoelstellingen (zie 2.2.).

Bezwaarpunt 3: De bezwaarindieners stellen dat ook de bouwheer toegeeft dat de veranderingswerken door Swinnen niet gebeurden volgens zijn vraag, en dat hij hierdoor in onmin leeft met de architect.

Antwoord: Dit bezwaarpunt, namelijk de ervaring met het gebruik en de persoonlijke relatie tussen bouwheer en architect, heeft in feite geen betrekking op de bescherming, noch heeft het een impact op de erfgoedwaarde.

Op het moment van de afwerking van het dossier en de opstart van de adviesfase liepen de werken op hun einde. De renovatiewerken werden zo objectief mogelijk geëvalueerd en getoetst aan het voorhanden zijnde bronnenmateriaal. In de loop van de adviesfase werd de bovenverdieping in gebruik genomen en werden er bezorgdheden geuit door de zakelijkrechthouder. Hierdoor werd op 7 november 2017 nog een bezoek aan de woning gebracht om de toenmalige toestand te bekijken en bezorgdheden (onder meer omtrent het toekomstig beheer) te bespreken. Dit leidde enkel tot een paar verduidelijkingen in het inhoudelijk dossier, zie 1.4, maar had geen consequenties voor het besluit of voor de evaluatie van de woning als beschermenswaardig. In de periode van het openbaar onderzoek vond nogmaals een informeel contact plaats met de zakelijkrechthouder, waarin zijn houding ten

opzichte van de veranderingswerken werd afgetoetst en beperkte aanpassingen en verduidelijkingen werden doorgevoerd in respectievelijk het besluit en het dossier, zie 2.2.

2.2. Hoorrecht uitgeoefend op 19 februari 2018:

De zakelijkrechthouder deed beroep op het hoorrecht naar aanleiding van enkele bezorgdheden. Het hoorrecht had eerder het karakter van een informeel contact en formuleerde in feite geen bezwaar. De zakelijkrechthouder stond open voor een overleg om enkele elementen in het dossier en het besluit lichtjes bij te sturen of te verduidelijken, en om tegemoet te komen aan enkele bezwaarpunten die mogelijk geformuleerd waren tijdens het openbaar onderzoek. Dit bleek ook effectief zo te zijn, zie bezwaarpunt 3 van paragraaf 2.1.

De zakelijkrechthouder bleek vooral bezorgd te zijn om het 8° punt van artikel 3 van het MB, waarin de restauratie beschouwd wordt als richtinggevend voor het beheer, aangezien het niet wenselijk is dat deze beheersdoelstelling beperkingen zou stellen voor de toekomst. In tegenstelling tot de positieve houding ten opzichte van de renovatiewerken bij de opstartfase van het dossier, kwamen door het bewonen van de verdieping enkele problemen aan het licht. De zakelijkrechthouder gaf ook toe dat enkele elementen niet waren uitgevoerd zoals gevraagd of in tegenstelling tot de lichtheid van de oorspronkelijke constructie, bijvoorbeeld de zware schuifwanden die werden toegevoegd. Aangezien het 8° punt van de beheersdoelstellingen niet essentieel is in functie van het toekomstig beheer en handelt over een recente renovatie, werd in samenspraak beslist om deze niet langer op te nemen in het definitieve besluit. Op basis van het gesprek konden ook in het inhoudelijk dossier nog enkele kleine verduidelijkingen toegevoegd worden omtrent de lichtheid van de constructie.

3. Conclusie

De uitgebrachte adviezen en bezwaren **uitgebracht na de voorlopige bescherming en voorafgaand aan de definitieve bescherming** hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit. Het inhoudelijk dossier en het beschermingsbesluit werden als volgt aangepast:

- In het beschermingsbesluit werd het 8° punt van artikel 3 verwijderd, meer bepaald de volgende beheersdoelstelling: "*met betrekking tot het interieur erkent de bescherming de weloverwogen renovatie van de bovenverdieping, uitgevoerd in 2015-2017 naar ontwerp van architect Peter Swinnen, als kwalitatief ijkpunt en als richtinggevend voor het toekomstig beheer van dit gedeelte*";
- De tweede bijlage bij het MB met de fotoregistratie werd licht bijgestuurd, zodat ze geen details bevat van onderdelen die niet tot de erfgoedelementen en -kenmerken behoren. De voormalige foto's 37 en 44 werden vervangen, foto's 11 en 57 werden verwijderd, terwijl de foto's 10, 38, 39, 42, 50 en 68 werden verplaatst naar een fotobijlage bij het inhoudelijk dossier (5.2). Na aanpassing van de nummering werd een foto toegevoegd na foto nummer 39 en werd de daarop volgende nummering opnieuw gewijzigd. De voormalige documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier werd door toevoeging van de fotobijlage hernummerd tot 5.3 en de oeuvelijst tot 5.4;
- In het inhoudelijk dossier werd bij het historisch overzicht (paragraaf 1.2, pagina 5) verduidelijkt dat de lichte constructie niet enkel werd overwogen omwille van de eenvoudige constructiemethode, maar ook én vooral vanuit de slechte kwaliteit van de ondergrond. De mondelinge bron werd toegevoegd in de voetnoot, evenals in het bronnenoverzicht (paragraaf 4, pagina 26). De lichtheid van enkele andere ontwerpelementen werd ook benadrukt, meer bepaald de buitentrap (paragraaf 1.2, pagina 6) en de schuifwand (paragraaf 1.3.4, pagina 10);
- In de documentatiebijlage bij het inhoudelijk dossier werden twee schetsen van Gilbert Heyvaert toegevoegd met constructieve details, voornamelijk de isolatie van de

buitenwanden. Deze werden toegevoegd na nummer 20 (pagina 10), waardoor de daarop volgende nummering ook werd aangepast.